

מבעל דף היומי בעיון

סיכום גפ"ת, רא"ש, רמב"ם, רי"ף, ר"ן, טור, ב"י, שו"ע, מ"א, ט"ז ומשנ"ב על הדף

כולל ומכון ראש פינה:

כולל יום שלם ללימוד כל הש"ס וד' חלקי השו"ע בעיון במשך 17 שנה | כולל יום שלם ללימוד דף היומי בעיון | כולל יום שלם ללימוד אבן העזר בעיון | פרויקט "אבן ברורה", והוא כעין משנה ברורה על אבן העזר | כולל ערב שלוש שעות ללימוד דף היומי בעיון | כולל ערב שיעורים ליבו חפץ | כולל שיעורי שבת | רשת שיעורי תורה ללימוד דף היומי במלגה מכובדת למגידי שיעורים | 30 ספרי עזר על שלחן ערוך אבן העזר | ספרי "השינון" על ד' חלקי השו"ע, לדיעת ד' חלקי השו"ע בלימוד עמוד יומי, בהמלצת גדולי ישראל מכל העדות וההוגים | מבחנים ארציים לאברכים ובחורים במלגה על דף היומי בעיון | סיכומים יומיים של דף היומי בעיון בעברית, אנגלית, ספרדית וצרפתית | קמחא דפסחא | עזרה וסיוע לנוקדים ואברכים עמלי תורה

בס"ד

שבוע פרשת בהעלותך

העלון מוקדש לעילוי נשמת:
ר' אליהו בן חנה ז"ל
ומרת אסתר בת מרים ע"ה
ת.נ.צ.ב.ה

יום א' י"ב סיון - שבת י"ח סיון תשפ"ה

העלון מוקדש לעילוי נשמת:
הרה"צ רבי שמואל מרדכי בן סול
שולמית זצ"ל
ומרת הדרה בת שמחה ע"ה
ת.נ.צ.ב.ה

מסכת שבועות ל"ח-מ"ד

דף ל"ח ע"ב

אלא כי אתא רבין אמר לדברי רבי שמעון קנס תובע ולא בושט ופגם.

כתב הריטב"א לפרש, שאין במשמעות אנסת או פתית אלא תביעת הקנס לבדו שהוא בא מחמת שם אונס ושם פיתוי. ומה שאמרו לדברי חכמים בושט ופגם הוא תובע. כתב הריטב"א דבפשטות הכונה בושט ופגם בלבד ולא קנס כלל, וזה תימה, דהיאך אפשר לומר כן, והרי אמר לו אנסת ופתית את בתי, ועיקר אונס ופיתוי ומה שחייב לו מן השם הזה קנס הוא, דאיך מדין חובל בחבירו הוא, וכתב דלכך פירשו לדברי חכמים בושט ופגם גם כן הוא תובע, וטעמייהו דאי לא בעי למיתבע אלא חד מינייהו הוה ליה למיתבע בושט ופגם, דכי מודי ביה מחייב, ואם כן הוא עושה לא שייך לומר אנסת ופתית את בתי, הילכך ע"כ אית ליה למיתבע תרווייהו. והקשה הריטב"א דלרבי שמעון דמפרש טעמא משום דלא שביק מידי דקיץ, ליתבעינהו לתרווייהו והוי הכל בכלל ולמה לו לטרוח תרי זימני, איזו סברא היא זו לומר שמחלק את תביעתו, וכתב די"ל דלא בעי למיתבע תביעה גדולה בחדא זימני שלא יכבד על הנתבע ויקפוץ לכפור ולהשבע, כנ"ל. וצריך לומר דזו אומדנא שקולה לכל הפחות, דאם לא כן למה נתלה לומר סברא כזו ונפטור אותו מכח זה.

פרק שישי

אמר רב יהודה אמר רב משביעין אותו בשבועה האמורה בתורה דכתיב ואשביעך בה' אלהי השמים.

כתב הבן יהוידע, קשה, דהרי מסקנת הגמרא דכונת רב בזה ללמדנו דבעי נקיטת חפץ, כדהוה באברהם אבינו ע"ה דאתפסיה לאליעזר בברית מילה, ולמה הביא הכתוב ואשביעך בה' אלהי השמים, וכתב דאפשר לדחוק ולומר

דרב אמר להאי מלתא על מה שאמר הכתוב שבועת ה' תהיה בין שניהם, דמשמע דכבר למד אותנו הכתוב שיש שבועת ה', וז"ש משביעין אותו בשבועה שכבר אמורה בתורה והוא בפסוק ואשביעך וכו', וצריך לומר דרב יהודה קיצר בלשון רב, ועדיין צריך ישוב:

ומה שאמר רבא האי דיינא דאשבע בה' אלהי ישראל נעשה כטועה בדבר משנה, מהיכי תיני שיעשו כן הדיינים שהוצרך לומר דהוי טועה בדבר משנה, כתב הבן יהוידע דנראה כי רבא שמע בזמנו שיש דיינים טועים בדברי רב וחושבים דסבירא ליה שצריך להשביעו בשם המיוחד, ולכך נקיט לשון זה עלייהו:

שבועה מעומד, תלמיד חכם מיושב. שבועה בספר תורה, תלמיד חכם לכתחילה בתפילין וכו'. [ל"ט ע"א] אם אמר הריני נשבע העומדין שם אומרים זה לזה סורו נא מעל אהלי האנשים הרשעים האלה וגו'.

מבואר כאן שדין שבועה במעומד אינה תנאי בשבועה, דאם היה כן לא היה חילוק בין תלמיד חכם לאחר, וכן חזינן שיש חילוק בין שבועה בספר תורה לבין שבועה בתפילין, והכל כדי לאיים עליו, כך מפורש בר"ן, ומבואר מתוך ההלכה [חושן משפט סימן פ"ו] לפי השולחן ערוך והמפרשים, והוא שיש כמה וכמה חילוקים בין שבועה דאורייתא לשבועה דרבנן, ואחת מהם היא בצורת השבועה, דבשבועת הדיינים צריך לישבע בנקיטת חפץ כמו שאברהם אבינו כשהשביע לעבדו אליעזר השביעו במצות מילה כמו שכתוב [בראשית כד, ב - ג] שים נא ירך תחת ירכי ואשביעך וגו', ועכשיו משביעין בספר תורה שהיא החפץ היקר מכל אשר בשמים ובארץ, ולכן צריך הנשבע לאחוז הספר תורה בידו וישבע מעומד כדי לאיים עליו שיגיד האמת, ושבועות היסת א"צ נקיטת חפץ, וכל דיין שהשביע שבועה שצריך נקיטת חפץ

כולל ומכון ראש פינה:

בלא נקיטת חפץ הוי טעות בדבר משנה וחוזר ונשבע בנקיטת חפץ, וכן אם רצה להשביע היסת בנקיטת חפץ וע"י זה לא רצה זה לישבע ושלם הוה ג"כ טועה בדבר משנה וחוזר ונוטל ממונו מזה שנתן לו וישבע בלא נקיטת חפץ, ויש חולקין בזה וס"ל דאם פסק הדיין על היסת לישבע בנקיטת חפץ אין זה טעות בדבר משנה, דהרבה פוסקים ס"ל כן דגם היסת צריך נקיטת חפץ. אבל בשבועה בנקיטת חפץ כשהיתה בלא נקיטת חפץ וודאי דחוזר ונשבע בנקיטת חפץ, ובשבועה בנקיטת חפץ כשנשבע בנקיטת הספר לא יאמר אני נשבע בספר תורה זו, אלא יאחזו הספר תורה בידו ויאמר אני נשבע בד', ואם לא אחזו בידו אלא תפילין א"צ לחזור ולישבע בספר תורה. ותלמיד חכם גם לכתחלה א"צ לאחזו ספר תורה בידו אלא תפילין, דענין הספר תורה גם הוא איום על הנשבע, אבל ת"ח א"צ איום כל כך דיודע בעצמו חומר השבועה, ואף דשלכמה עניינים אין היום דין תלמיד חכם, לענין זה גם בומה"ז יש בזה דין ת"ח. אמנם יש מי שאומר דדווקא בפעם ראשון כשהת"ח נשבע נותנין לו קולא זו ומכאן ואילך הרי הוא כשאר כל אדם וצריך לישבע בספר תורה, דכיון דנשבע וחזר ונשבע אין לו דין ת"ח גמור, דת"ח צריך להרחיק את עצמו משבועה.

והרמ"א כתב די"א דספר תורה לאו דווקא אלא ה"ה שארי ספרים שיש בהן שמות, וכתב ערוך השלחן דנ"ל דכוונתו על נביאים וכתובים שנכתבו על קלף כספר תורה דאז קדושתן חמירא מתפילין, אבל ספרים הנדפסים גריעא קדושתן מתפילין וכיון דבתפילין אין משביעין כ"ש בהם, ומה שכתב שיש בהן שמות אולי בא למעט מגילת אסתר שאין בה שמות, דאף שקדושתה שוה לכל כתבי הקודש מ"מ בספרים שיש בהם שמות הקדושים הוה האיום יותר.

וכתב עוד הרמ"א די"א דנוהגים להשביע שבועת הדיינים שהספר תורה מונח לפניו ומניח ידו עליה אבל אינו נוטלה, וכן עושים כשנשבעים בענייני מסים, אבל בשאר שבועה כגון אשה שנשבעת על כתובתה נשבעת על ספר אחר. עכ"ל. וכתב ערוך השלחן דאצלינו המנהג הפשוט בכל מיני שבועות שמדליקין נרות והנשבע לובש קיטל שהוא בגד מתים כדי לאיים עליו, ופותחין ארון הקדש ומניח ידו על הספר תורה ונשבע. ויש נוהגים לצוותו לחלוץ מנעליו. ובאמת כלפי השבועה אין חילוק בין אופן זה לאופן זה, ואין זה אלא לאיים יותר, שבאופנים אלו האדם מפחד יותר, ובוודאי נכון לעשות איומים להרחיק משבועות שהרי אפילו על שבועת אמת כתיב [דברים י, כ] את ד' אלקיך תירא ואותו תעבוד ובו תדבק ואז ובשמו תשבע, כפירוש רש"י בחומש, ובכל בתי דינים מתאמצים להרחיק את הבע"ד משבועות ובירושלמי [פ"ו דשבועות ה"ה] איתא דגם בשבועת אמת יש סכנה.

והר"ן [י"ח ע"א מדפי הרי"ף] הביא דבויקרא רבה משמע

דכשמשביעין האדם בספר תורה מביאין לפניו נאדות נפוחים, דאמרין התם אמר רבי סימון מפני מה משביעין את האדם בספר תורה ומביאין לפניו נאדות נפוחים לומר היתה חגויה הזאת מלאה גידין ועצמות ועכשיו ריקם מכלום כך המשביע את חברו סוף שיצא ריקם מממונו רבי יוסי אומר על שקר רבי יונה אומר אף על אמת, וכן אמרו בשם גאון שמאיימים עליו בדברים אחרים כגון מטה של מתים ונרות דולקות ושופרות ומתירין הנאדות או מבקעין ומכבין הנרות בשעת שבועה, ומסתברא דלא עבדינן הכי בת"ח אלא לכתחלה בתפילין ותו לא מידי. וכתב עוד, עוד נ"ל דכיון שלא הוזכר כך בתלמודנו אינו אלא שיש ביד הדיין להחמיר עליה בכיוצא בזה כפי מה שענינו רואות וחומר הענין שנשבע עליו. ובמקצת פרש"י ז"ל כתיב הכי, ובדורותינו בטלו הראשונים שבועה דאורייתא לפי שעונשה גדול ותקנו לגזור עליו ארור בעשרה דהא אמרו ארור בו שבועה. ע"כ. ולא נראה כן מדברי הרי"ף ז"ל והרמב"ם ז"ל וכמו שכתבנו:

וצריך לישבע בשם או באחד מכל הכנויים המבוארים ברמב"ם [הלכות שבועות פ"ב] ומעומד, ואם נשבע מיושב אינו חוזר ונשבע דאין זה רק מפני האיום, ולכן ת"ח מפני כבוד תורתו משביעין אותו לכתחלה מיושב.

ומבואר בגמרא דסדר השבועה כך היא, הנשבע אוחז ספר תורה בזרועו [או מניח ידו עליה לפי המנהג שהבאנו], ועומד ונשבע בשם או בכינוי בשבועה או באלה, ואין חילוק בין שיוצא שבועה מפיו בין מפי הדיינים. וכיצד היא שבועה מפיו שאומר הריני נשבע בד' אלקי ישראל או הריני נשבע במי ששמו רחום או במי ששמו חנון או בשבעה שמות שאין נמחקים שאיני חייב לזה כלום, וכיצד אלה מפיו שאומר שיהיה ארור לד' אלקי ישראל או בהכינוין אם יש לזה אצלי כלום, ואומר הארור על עצמו בלשון הריני כמו בשבועה. וכיצד הוא מפי הדיינים, שאומרים הדיינים משביעים אנחנו אותך בד' אלקי ישראל שאין לזה בידך כלום או שזה חייב לך כך וכך והוא עונה אמן, ולשון ארור יאמרו הרי פלוני בן פלוני ארור לד' אלקי ישראל או למי ששמו חנון אם יש לפלוני בן פלוני אצלו ממון ואינו מודה לו, והוא עונה אמן, דעניית אמן הוא כמוציא שבועה מפיו. וכתב ערוך השלחן דאצלינו המנהג שנשבע בעצמו, וכתב דכן נכון לעשות, דלא חמירי להו לאינשי עניית אמן כשבועת עצמו. ובאמת בכל זה צריך הרבה חכמה כיצד לאיים כדי לבא לבא לידי שבועה בכלל ובפרט לא לבא לידי שבועת שקר, כי ענין האיום משתנה בין אדם לאדם ובין זמן לזמן, וכבר אמרו חז"ל והפוסקים שהיו מקומות וזמנים דהיה קיל להו שבועת שקר רח"ל, או שהיו מציאים המצאות כדי להשבע לשקר ולהנצל מן העונש, כגון קניא דרבא וכיו"ב. ולכן כתבו הראשונים שבדורות אחרונים בטלו שבועה בשם אף בשבועות הדיינים לפי שעונשה גדול ונהגו להשביע

בארור [רש"י ד"ה בספר תורה וראב"ד פ"א משבועות] ואם תשאל מה הועילו, דהרי גם בארור מזכיר השם, מ"מ לא הוי כשבועה בשם, שבשבועה נשבע בחיי ד' אבל בארור אינו אלא קללה לנפשו [סמ"ע].

וי"א דשבועת הדיינים צריכה להיות לפני מניין עשרה או ביום הכניסה דאז שכיחי רבים, והרמ"א כתב שלא ראה נוהגים כן. והאמת שבכל זה צריך הרבה שכל ופקחות, דצריך הדיין להבין את תחבולותיהם של בעלי הדינים, דלפעמים אדם רוצה להטיל שבועה על חבירו כי יודע שהוא ירא שמים וישלם ולא ישבע, וכתב ערוך השולחן [חושן משפט סימן ט"ו] כי העיקר הגדול בדיני ממונות שיש לדון ע"פ הדברים שדעתו נוטה שהוא אמת והדבר נקבע בלבו של הדיין שכן הוא אף על פי שאין ראייה ברורה לדבר שיועיל ע"פ הדין, ויש לדיין לדון ע"פ האמת שנתאמת לו בענין ולא ע"פ הטענות המכחישות האמת, וכן יש לפעמים שאדם נאמן הגיד להדיין המעשה והדיין יודע שזה האיש לא ישקר בשום פנים, רק לעדות פסול מדין תורה, צריך הדיין לדרוש ולחקור יפה יפה עד שיתברר הדבר, או שיעמוד לעשות פשרה, ובדברים כאלו אין ביכולת לבאר כל פרט ופרט שיכול להיות, ותן לחכם ויחכם עוד, ואם הדיין הוא ירא אלקים חכם ונבון ויודע היטב בהויות העולם יבין דבר מדבר וילמוד דבר מדבר עד שיצא האמת לאמיתו. ואף על פי שהרמב"ם כתב דמשרבו בתי דינים שאינם בעלי בינה ואינם הגונים אין לדון ע"פ אומדן דעת, מ"מ המהרי"ק והאלשי"ך ועוד רבים מהגדולים כתבו דהיכא דיש אומדנות הרבה ולבו של הדיין שלם בדבר והוא מומחה ומוחזק לאינו נושא פנים בדין יש לו לדון ע"פ אומדנא דמוכח גם בזמנא דז' ובלבד שתהיה כוונתו לשם שמים. ע"כ מערוך השולחן שם.

דף ל"ט ע"א

הוי יודע שכל העולם נודעזע בשעה שאמר הקדוש ברוך הוא לא תשא את שם ד' אלקיך לשוא.

מבואר בסוגיא, שמשביעין אותו בכל לשון שהוא מבין ואם אינו מבין בלשון הקודש משביעין אותו בלשון, כי שבועה בכל לשון, ויאיימו עליו קודם שישביעוהו ואומרים לו הוי יודע שכל העולם נודעזע בשעה שאמר הקדוש ברוך הוא לא תשא את שם ד' אלקיך לשוא, והביאור בזה כתב המהרש"א, כי שמו יתברך הוא קיומו של עולם כדכתיב [ישעיה כו. ד] כי בי ד' צור עולמים, והמשיא שמו יתברך לשוא מתיישב כח ויסוד הזה. ומבואר בגמרא, וכך גם מאיימים על הנשבעים, דעונשה גדול משארי לאוין שבתורה, שבכל העבירות שבתורה כשהאדם שב בתשובה נאמר ונקמה וכאן נאמר לא ינקמה, ואפילו שב בתשובה אינו מנוקה מעונש מפני חילול שם שמים, וכל העבירות שבתורה נפרעים ממנו ובשבועת שקר נפרעים ממנו וממשפחתו, ולא עוד אלא שגורם ליפרע משונאיהם

של ישראל שכל ישראל ערבים זה בזה, ובכל התורה אין הערבות רק כשיש בידו למחות ובשבועת שקר נענש אף מי שאין בידו למחות, והכל מפני עון חילול ד', וכל עבירות שבתורה תולים לו שנים ושלשה דורות אם יש לו זכות, וכאן נפרעים מיד, כי עון חילול ד' בוער יותר מאש, ודברים שאין אש ומים מכלה אותן שבועת שקר מכלה אותן, והוא כמו שהבאנו לעיל בשם המהרש"א, דשם ה' הוא קיומו של העולם, וממילא כשמחלל שמו אין עוד קיום לשום דבר, יהיה החזק ביותר.

וכיון שאנו חפצים שלא תהיה שבועה כלל ועושים את כל הנ"ל כדי להרחיק את האפשרות שישבעו, אם אומר אני נשבע פוטרים אותו ומסלקים אותו מלפני הבית דין כדי שלא יחזור בו [חושן משפט סימן כ"ב סעי' ט'], ונותן מה שטענו חבירו, ואף לאותה דיעה שנתבאר שם [שתי הדעות כאן בר"ן על הרי"ף] דבלא קניין יכול לחזור בו, מ"מ מסלקין אותו כדי שיתבייש מלחזור בו. ואם אמר הריני נשבע אזי האנשים העומדים שם אומרים סורו נא מעל אהלי האנשים הרשעים האלה, דגם בעל דינו שהביא אותו לידי שבועה הוא בכלל זה, [אמנם כתב ערוך השולחן דהוא אם בעל דינו אינו מתאמץ להשוות עמו כדי שלא יהיה הוא הגורם להשבועה, וצ"ע].

ואומרים לו הבית דין לא על דעתך אנחנו משביעים אותך אלא על דעת המקום ועל דעת בית דין וגירסת הרמב"ם והטור הוא על דעתנו ועל דעת בית דין, ודעתנו הוא דעת בעלי הדברים, והכל כדי שלא יעשה איזה הערמה בשבועתו, ואם לפי הבנת הבית דין יש צד רמאות יש לבית דין לומר לו ולפרש בשבועתו שלא יתכוין בהערמה זו ולא יסמכו על מה שאמרו לו שנשבע על דעת בית דין, ויש רשות לבית דין לאיים עליו עוד באיומים אם יראה להם שקל השבועה בעיניו כמו להביא מיטה של מתים ולכבות הנרות וכיוצא בזה, ואין מאיימין אלא בשבועת הדיינים שהיא ע"י טענה וודאית בין שהיא מן התורה או מדרבנן, אבל על שבועה שנתחייב בה מפני טענת ספק בין מן התורה כמו שבועת שומרים בין מדרבנן כמו שבועת השותפים א"צ איום כל כך, כיון שהתובע עצמו אינו יודע האמת.

וכתב הבן יהודע על מה שאמרו הוי יודע שלא על דעתך אנו משביעין אותך, ואמרינן דהוא משום קניא דרבא, קשה, כיון דאומרים שכן מצינו במשה רבנו ע"ה, שמע מינה שהיו נוהגים להשביע על דעת בית דין מימי משה רבנו ע"ה, ולפי זה איך חשב אותו אדם בעל קניא דרבא להערים ע"י הנחת הדינרין בקנה, והלא אומרים לו אנחנו משביעים אותך על דעתנו כדי שלא יערים. ונ"ל דאותו האיש לא היה יודע מנהג בית דין שאומרים כך לפיכך עשה הערמה בקנה, והם אומרים לו כן בשעת שבועה שכבר עמד לישבע, הנה אם עתה חוזר בו ואינו נשבע, בוש הוא בדבר כי יחשדו אותו שבא לישבע בשקר והדר ביה, לכך הוכרח לישבע אע"פ שלא הועילה לו

תקנתו. ומה שאומרים על דעת המקום ועל דעתנו תרתי למה לי, ונראה כדי לחזק הדבר יותר ולהמריך לבו יותר:

והא דהוצרכו לומר לו שכן מצינו במשה רבנו ע"ה דהשביע את ישראל וכו', נראה דמביאים לו דוגמה מזה כדי שלא יתרעם עליהם לומר אתם חושדים אותי בערמה שאתם אומרים לי הוי יודע דעל דעתנו אנחנו משביעים אותך, לכן מביאים לו דוגמה דמצינו גם משה רבנו ע"ה אמר כן לכל ישראל, ואין לך להקפיד, כי לא טוב אתה מישראל:

דף ל"ט ע"ב

מאי איכא בין רשעים דמשפחתו לרשעים דעלמא, בין צדיקים דמשפחתו לצדיקים דעלמא הוא בשאר עבירות בדיניה, ורשעים דמשפחה בדין חמור, ורשעים דעלמא בדין הקל, צדיקי דהכא והכא פטירי; גבי שבועה הוא ורשעים דמשפחה בדיניה, ורשעים דעלמא בדין חמור, וצדיקי דהכא והכא בדין הקל.

וצריך להבין ענין זה, מה הוא דירוג זה, ומלבד זאת מה שייד להעניש אדם שלא חטא כלל. וכדי להבין זאת צריך להקדים מה שהקשה הזהר הקדוש [ח"א נ"ג ע"א] רבי שמעון הנה יתיב ליליא חד ולעי באורייתא. והווי יתבי קמיה רבי יהודה ורבי יצחק ורבי יוסי. אמר רבי יהודה הא קתיב ויתנצלו בני ישראל את עדים מהר חורב, וקאמרין דגרמו מותא עליהו מההוא זמנא ולעילא, ושלטי בהו ההוא חוץ בישא דאעדו ליה מנייהו בקדמייתא. וישראל תינח. יהושע דלא חטא, אעדי מניה ההוא זינא עלאה דקביל עמהון בטורא דסיני או לא. אי תימא דלא אעדי מניה, אי הכי אמאי מית פשאר בני נשא. אי תימא דאתעדי מניה, אמאי. והא לא חטא. דהא איהו עם משה הנה פשעתא דחבו [ישראל]. רבי שמעון היה יושב לילה אחד ועוסק בתורה, והיו יושבים לפניו רבי יהודה ורבי יצחק ורבי יוסי. אמר רבי יהודה, הרי קתיב ויתנצלו בני ישראל את עדים מהר חורב, ואמרנו שגרמו מות עליהם מאותו זמן ומעלה, ושלט בהם אותו נחש רע שהסירו אותו מהם מתחלה. נניח ישראל, אבל יהושע שלא חטא, בטל ממנו אותו בלי זון עליון שקבל עמו מהר סיני או לא. אם תאמר שלא בטל ממנו, אם כן, למה מת פשאר בני אדם, אם תאמר שהוסר ממנו - למה נהרי לא חטא, שהרי הוא היה עם משה פשעה שקטאו ישראל וכו']. עיי"ש.

ותוכן התשובה היא, שיש הבדל בין חטא הנוגע לאדם יחידי לחטא הנוגע להנהגת העולם בכללותו, וכאן כיון שחטאו בעגל חזרה ההנהגה להיות כמו אחר החטא, שאז נגזרה מיתה על כל באי עולם בלי קשר לצדקתם, והוא הנקרא בלשון חז"ל שמתים בעטיו של נחש, והואיל וכן אף יהושע שלא חטא בעגל היה צריך למות. ע"כ. והוא הענין גם כאן, שיש חטאים כאלו שפוגמים בעצם קיום העולם, כמו שהבאנו למעלה, ושבועת שוא היא כזו, וממילא שורה דין קשה על כל העולם, וכמו שבזמן

חום גדול אף לצדיק יהיה חם ויסבול מן החום, ואין לו הנהגה מיוחדת שהיכן שילך תהיה לו רוח קרירה, כן הוא גם באש רוחנית, שכל באי עולם סובלים ממנה, אך הצדיקים שאין להם חטא סובלים רק מאש זו ולא יותר, מה שאין כן אלו שיש להם עוונות נוספים מעוררת האש הזו חימה יותר ויותר על עוונותיהם, ועל חלקם בחילול ה' מצד מעשיהם, ובוה מבואר הנ"ל.

אמר רב כפירת טענה שתי כסף ושמואל אמר טענה עצמה שתי כסף וכו' תנן שתי כסף יש לי בידך, אין לך בידי אלא פרוטה פטור; מאי טעמא לאו משום דחסרה לה טענה, ותיובתא דשמואל אמר לך שמואל מי סברת שוה קתני דוקא קתני, מה שטענו לא הודה לו, ומה שהודה לו לא טענו וכו' אמר לך רב כולה מתניתין שוה, וליטרא זהב שאני.

וכתב הר"ן, ושמעינן מינה דרב ושמואל בתרתי פליגי, חדא דלרב צריכה שתהא הטענה שתי כסף ופרוטה והכפירה שתי כסף, ולשמואל די לו שתהא הטענה שתי כסף, ואפילו לא כפר אלא בפרוטה ולא הודה אלא בפרוטה חייב. ועוד, דלרב הטוען את חברו דינר יש לי בידך שוה משמע ולא דינר דוקא, וכן המשיב פרוטה יש לך בידי שוה פרוטה משמע, והוה ליה הודאה ממין הטענה וחייב. ולשמואל כל חד וחד דוקא קאמר ולא הוויא הודאה ממין הטענה ופטור. עיי"ש בר"ן שהוכיח דבהכי נמי פליגי, מה משמעות הלשון כשתובע את חברו בלשון זו, האם הכונה לשוה או לדוקא, ואין הכונה שטענו להדיא שוה או דוקא.

וכתב הר"ן, ולענין הלכה בפלוגתייהו דרב ושמואל פסק הרב אלפסי ז"ל כרב דכפירת טענה שתי כסף, וכיון דבפלוגתא דכפירת טענה קי"ל כרב מסתברא דפלוגתא דשוה ודוקא נמי קי"ל כוותיה, דבהדדי תליין, וכדכתיבנא, הלכך ש"מ דהטוען את חברו כך וכך דינרין יש לי בידך הלוואה והלה אומר לא כי אלא פרוטה ואפי' אמר אין לך בידי אלא כך וכך שהלוינוני חייב דשוה קא טעין ליה והוויא ליה הודאה ממין הטענה. מיהו ה"מ בטוענו מטבע, לפי שהמטבע נעשה דמים באחר, הא דבר שאין דרכן של בני אדם לשום בו, אפילו לרב נמי מסתמא דוקא קאמר, ומטבע נמי לא אמרן אלא במטבע היוצא באותו מקום, אבל במטבע של מלכים אחרים לא, שאין דרכן של בנ"א לשום באותו מטבע, הלכך דוקא קאמר.

ומה יהיה הדין היכא שהודה לו במטבע, כתב הר"ן, אף על גב דכל חד דוקא קאמר מפני שאותו מטבע אינו יוצא, אעפ"כ לפי דברי רש"י ז"ל חייב, שהוא סובר שכל המטבעות הטבועות מין א', אבל לפי גירסת ר"ח ז"ל ופירושו אין הדין כן, וכי אמרין דשוה קאמר ה"מ באומר שתי כסף יש לי בידך הלוואה, לפי שההלוואה להוצאה נתנה ומשתלמת בכל דבר, אבל בטוענו פקדון דוקא קא

תבע, דפקדון לא ניתן להוצאה אלא לחזרה בעינו, כך כתב הרמב"ן ז"ל. והיכא טענו דוקא והלה מודה לו שזה אין ההודאה ממין הטענה ופטור.

וכתב הר"ן דיש לרשב"א ז"ל דרך אחרת, שהוא אומר אף על גב דקי"ל כוותיה דרב בפלוגתא דכפירת טענה, אבל בפלוגתא דשוה ודוקא נקטינן כשמואל דהלכתא כוותיה בדיני, ולא הא בהא תליא.

והנה מצאנו כמה תנאים לחיוב השבועה במודה במקצת, האחד שתהיה התביעה לפחות על שתי כסף וההודאה לפחות על פרוטה, ובזה נחלקו רב ושמואל, לרב צריך שתהיה הכפירה בשתי כסף וההודאה בפרוטה, כלומר התביעה צריכה להיות לכל הפחות שתי כסף ופרוטה, ואם תהיה הכפירה פחות משתי כסף אין חיוב שבועה דאורייתא, ולכן אם תבעו בשתי כסף ופרוטה אם הוא פיקח יודה לו בשתי פרוטות ופטור משבועה דאורייתא. ולשמואל העיקר שתהיה התביעה כולה שתי כסף, וההודאה מפרוטה ומעלה.

תנאי נוסף צריך להיות הודאה ממין הטענה, דאם טענו חיטים והודה לו בשעורים פטור. ויבוארו ההלכות בזה בסמוך.

וביאור הסוגיא ופרטי הלכות בזה, ולהלכה הוא בשו"ע [חו"מ סימן פ"ח], כתיב [שמות כ"ו] כי יתן איש אל רעהו כסף או כלים, ודרשו רז"ל כסף דומיא דכלים, מה כלים שנים דכתיב לשון רבים, אף כסף שנים, ומה כלים דבר חשוב, דבכל כלי יש בה חשיבות מפני מלאכתו, אף כסף דבר חשוב, דהאי כסף או כלים מיותר לגמרי דה"ל למיכתב כי יתן איש אל רעהו לשמור וכל דבר בכלל, אלא וודאי לדרשא אתי וכסף חשוב אינו פחות ממעה כסף, דמצינו דהתורה החשיבה למעה כסף כדכתיב [שם ל"ג] עשרים גרה השקל, וגרה היא מעה. ועוד דרשו רז"ל מדכתיב בפרשת שומרינן אשר יאמר כי הוא זה [שם כ"ב ח] דבעינן שיודה במקצת הטענה, והכי פירושו, שיאמר על טענת התובע כי הוא זה שנתת לי ולא יותר ובע"כ צריכה להיות ההודאה שזה פרוטה שיודה בפרוטה ויכפור בשני מעין, דכסף אכפירה קאי מה שטוען התובע והוא כופר, וכל זה הוא בקבלה איש מפי איש עד הלכה למשה מסיני ולכן צריך להיות התביעה לפחות על שני מעין ופרוטה והוא יודה לו בפרוטה ואם הודה בשני פרוטות פטור דליכא כפירה שתי כסף, וכן אם הודה בפחות מפרוטה פטור משבועה, וכן אם תבעו מיני סחורות והודה לו במקצת שמין ג"כ לפי חשבון זה. וחשבון זה לפי מטבעות שלנו אינו ידוע לנו בבירור.

ואמרו לקמן [מ"ב ע"ב], ואמר רב ענן אמר שמואל טענו שתי מחטין והודה לו באחת מהן חייב, לפיכך יצאו כלים למה שהן. ע"כ. דהיינו, דאם תבעו שני כלים והודה לו באחת מהן א"צ שיעור, דלכן כתיב כלים בפרטיות

להשמיענו דלא בעינן בהם שיווי כסף, דכלי יש לו חשיבות מפני מלאכתו ולכן אפילו היו עשרה מחטין בפרוטה ותבעו שתי מחטין והודה לו באחת מהן חייב שבועה דאורייתא, ואף שנאבדה ווצריך לשלם במעות מ"מ כיון שבא מחמת כלי חייב אף בפחות משה פרוטה ועוד דשמואל ימצא המחט [נה"מ] וי"א דאע"ג דבכלים לא בעינן חשיבות של שתי כסף מ"מ בעינן שכל כלי יהיה שוה פרוטה דבפחות מזה אין שם ממון כלל [טור] ואם טענו כסף וכלים והודה בכלים וכפר בכסף אם יש בכפירה שתי מעין חייב ואם לאו פטור, ואם הודה בכסף וכפר בכלים, אם הודה בפרוטה חייב. ולה"א צריך שיהא גם בהכלי שוה פרוטה בין בהודאתו בין בכפירתו [שם].

ואמרו לקמן [מ"ב ע"א] אמר רב נחמן בר יצחק אמר שמואל לא שנו אלא בטענת מלוה והודאת לוה, אבל טענת מלוה והעדאת עד אחד, אפילו לא טענו אלא בפרוטה חייב.

דדוקא במודה מקצת בעינן כפירה שתי כסף, אבל בשבועה דעד אחד ה לא בעינן שתי כסף אלא אפילו לא כפר אלא בפרוטה חייב לישבע להכחיש את העד, דכיון דשבועה דעד אחד ילפינן מקרא דלא יקום עד אחד באיש לכל עון ולכל חטאת ובאה הקבלה דלעון ולחטאת אינו קם אבל קם הוא לשבועה, וכל מקום ששנים מחייבים ממון אחד מחייב שבועה, ובפרוטה הא שנים מחייבים ממון וממילא דאחד מחייב שבועה.

ומה דינו של כלי שהוא פחות משה פרוטה בעד אחד, י"א שחייב שבועה [סמ"ע ו"ש"ך ואו"ת], וי"א שפטור [ב"ח וט"ז].

ומה יהיה הדין בשבועת שומרים, נחלקו הראשונים, י"א דבשומרים ג"כ א"צ שתי כסף אלא אפילו הפקיד אצלו פרוטה או שוה פרוטה וטען שאבדה נשבע, ופחות משה פרוטה אינו ממון אפילו היא כלי [ט"ז], וי"א דבשבועת שומרים נמי בעינן שתי כסף ובכלי אפילו פחות משה פרוטה, וכתב הרמ"א דכן עיקר כדיעה זו, ופשוט שיש שבועת השומרים אם מודה לו בכל הפקדון אלא שטוען שנאנסה או בשומר חנם שנגנבה, דבזה חייבה התורה שבועה אף שאין כאן כפירה במקצת והודאה במקצת, אבל כשכופר לו שלא נתן לו הפקדון כלל פטור מן התורה לישבע אא"כ הודה במקצת וכפר במקצת, דאין חילוק בדינא דמודה מקצת בין שתובעו הלואה או תובעו פקדון בכולם אם כפר בכל פטור מן התורה ואם הודה מקצתו חייב לישבע [ב"ק ק"ז ע"א תוד"ה עירוב והרא"ש ונמק"י שם] וכן מוכח מדברי הרמב"ם בהרבה מקומות.

אמרו רז"ל דאין מודה מקצת הטענה חייב שבועה דאורייתא עד שיודה לו מקצת ממין הטענה שתבעו, כגון תבעו כור חטים והודה לו בחצי כור, אבל תבעו חטים והודה לו בשעורין פטור, ומה הוא פטור, אמרו בגמרא [בבא קמא ל"ה ע"ב] גופא אמר רבה בר נתן טענו

וכבר הבאנו למעלה מחלוקת הר"ן והרשב"א בתובע חבירו בסתם, האם להלכה אמרינן דתבעו שויו, ואז הוי ממין הטענה, או נחשב שטענו דוקא ואז לא הוי מין הטענה, ודבר זה שצריך להודות לו ממין הטענה יש לראות לפי המקום אם בלשון המקום נכללה ההודאה בתביעה נקרא מודה מקצת הטענה ואם בלשון המקום לא נכללה אין זה הודאה ממין הטענה והוה כתבעו חיטים והודה לו בשעורים, ואמרינן בגמ' דאם תבעו כור תבואה והודה לו בחצי כור שעורים הוי הודאה ממין הטענה דכל חמשת מיני תבואה נכללים בלשון תבואה, אבל אם הודה לו בחצי כור קיטניות פטור דקיטניות אינו בכלל תבואה, אבל אם תבעו בכור פירות והודה לו בחצי כור קיטניות חייב שהקיטניות בכלל פירות ומזה יש לדון בכל מקום לפי הלשון הנחוג שם:

ולעיל [ל"ח ע"ב] אמרו, הטוען לחבירו בכדי שמן והודה לו בקנקנים אדמון אומר הואיל והודה לו מקצת ממין הטענה ישבע, וחכמים אומרים אין ההודאה ממין הטענה. אמנם תלוי בלשון, שאם טענו עשר כדים שמן יש לי בידך או שא"ל עשרה כדים מלאים שמן יש לי בידך והשיב לו אין לך בידי אלא עשר כדים ריקנים או שהודה לו בשמן בלבד חייב שבועת התורה, שהרי טענו בכדים ושמן והודה לו אחד מהם, אבל אם א"ל עשרה כדים שמן יש לי בידך לא טענו אלא השמן, דכשאומר כדים שמן משמע כדים שיש בהם שמן, אבל כדי שמן משמע שיעור כדי שמן, ולכן אם הודה לו במקצת שמן הוה הודאה ממין הטענה אבל אם הודה לו בקנקנים בלבד לא הוה הודאה ממין הטענה. וכן כשטענו מלא עשר כדים שמן יש לי בידך והשיב לו אין לך בידי אלא עשר כדים בלא שמן פטור, דכיון שהוסיף תיבת מלא משמע שתובעו המידה והוה כאילו אמר עשרה מידות שמן יש לי בידך כך היא דעת הרמב"ם והטור. ויש חולקים בכל זה וס"ל דאין חילוק בין כדי לכדים, וכן כשאמר מלא הוה כלא אמר, דלשונות אלו בכל ענין משמע שתובעו הכדים והשמן ודווקא כשאמר מלא עשרה כדים שמן יש לי בבורך או במרתפך בזה וודאי דטוענו רק השמן והרמ"א פסק כדעה ראשונה.

וממה שנתבאר יש ללמוד לכל מיני אוכלים ומשקין הנתונים בכלי כשתובעו אם תובע גם הכלי או המאכל והמשקה בלבד, ודבר זה תלוי לפי לשון בני אדם באותו המקום.

וממילא אם לא תבעו בדבר מסויים דבר פלוני אלא א"ל שוה מנה יש לי בידך, בכל מה שיודה לו הוי ממין הטענה, מפני שכל דבר הוא בכלל שוה, אבל אם תבעו מנה מדבר מסויים והודה לו שוה חצי מנה מדבר מסויים אחר אינו נקרא ממין הטענה, דאף שתבעו מנה, מ"מ כיון שהזכיר לו דבר פלוני והודה לו בחצי מנה מדבר אחר לא הוי ממין הטענה.

חטין והודה לו בשעורין פטור מאי קא משמע לן תנינא טענו חטין והודה לו בשעורין פטור אי מהתם הוה אמינא פטור מדמי חטין וחייב בדמי שעורין קא משמע לן דפטור לגמרי, וטעם הדבר י"א דכיון דלא תבעו שעורים הרי מחל לו תביעת השעורים [בבא קמא שם ע"א רש"י ד"ה פטור ותוד"ה לימא] דבוודאי כל תביעות שיש לאדם על חבירו ותובעו בבית דין תובעו כל תביעותיו, ולכן מדלא תבע גם השעורים מסתמא מחל לו, ולכן אף אם באו עדים על השעורים פטור. ויש חולקים על טעם מחילה, דאולי לא רצה לתבוע כל תביעותיו כאחת ולכן אם תבעו חיטים שלוח ממנו בניסן והודה לו על שעורים שבאייר חייב בשעורים. אמנם כשמשיב לו דבאותו יום שאתה אומר שלויתי ממך חטים לויתי ממך שעורים הרי הודה התובע שלא לזה ממנו שעורים דאל"כ היה תובע גם השעורים כיון שהיה ביום אחד והודאת בע"ד כמאה עדים דמי [רא"ש שם], ויש להאריך עוד בזה אבל אין זה מקומו.

ואמרו עוד לקמן [מ' ע"א] ואמר רב נחמן אמר שמואל טענו חטין ושעורין והודה לו באחד מהן חייב. דהוי מודה מקצת הטענה וחייב ליתן לו מה שהודה ולישבע שבועה דאורייתא על השאר. והביאה הגמרא דעה חולקת בזה, אבל כך פסקינן להלכה.

ואמרו עוד בגמרא [מ' ע"ב]. אמר רב ענן אמר שמואל טענו חטין וקדם והודה לו בשעורין, אם כמערים חייב, אם במתכוין פטור. ע"כ. וההערמה היא שידע שהולך לתבעו על שניהם, ואם יודה באחד יתחייב שבועה, לכן קדם והודה כדי שלא יתחייב, וזה תלוי בראות עיני הדיין, דאם הנתבע היה כמערים שמיהר להשיב קודם שגמר התובע טענתו חייב לשלם מה שהודה ונשבע שבועה דאורייתא על השאר, וחשבינן ליה כאילו כבר תבעו בשניהם, ואם לפי הבנתו עשה כן הנתבע לתומו פטור משבועת התורה ונשבע היסת, ואפילו אם מיד תוך כדי דיבור אחר הודאתו אמר התובע גם אני היה רצוני לבקש ממך השעורים מ"מ פטור משבועה דאורייתא כיון שעכ"פ תבעו חיטים והודה לו בשעורים.

ואם קדם הנתבע ואמר שעורים יש לך בידי ואח"כ תבע התובע גם חיטים וכפר הואיל שהודה בשעורים קודם תביעת התובע אין כאן הודאה מקצת הטענה [ט"ז] דלעולם אין מודה מקצת חייב שבועה דאורייתא אלא כשהודה אחר התביעה, ואף במין אחד הדין כן, כגון שהודה לו על חצי כור חיטים ואמר התובע כור אתה חייב לי והוא כופר פטור משבועת התורה [ש"ד] וי"א דבזה נמי רואין אם הערים הנתבע ומיהר להודות קודם שיפסיק התובע חייב שבועה דאורייתא כאילו תבעו חיטים ושעורים, וי"א עוד דגם בדין הקודם שקדם הנתבע להודות בשעורים אם נראה לדיין שהערים בזה להודות קודם תביעת התובע מחייבין ליה שבועה דאורייתא [ש"ד] וי"א דבזה בכל ענין אינו נשבע רק היסת כיון שעכ"פ לא קדמה תביעת התובע [לבוש וב"ח]:

ואמרו [מ' ע"א] דינר זהב זהוב לי בידך, אין לך בידי אלא דינר כסף חייב וכו', אמר רב אשי, הכי קאמר כל האומר דינר זהב, כאומר דינר זהב זהוב דמי. ולכן אם תבעו סתם מטבע, כגון שא"ל דינר כסף או דינר זהב יש לי בידך דינו כאלו תבעו שוה דינר ובכל מה שיודה לו חשיב ממין הטענה, ודווקא כשתבעו מטבע היוצא בהוצאה, דבזה אמרינן דשוה קאמר לפי שאדם עשוי לשום כל דבר במטבע, וכשהלוה לו כור חטים שמקחו דינר זהב תובע ממנו דינר זהב, אבל אם תבעו ליטרא זהב או מטבע שאינה יוצאה בהוצאה לא חשיב כאלו תבעו שוה. וכן אם תבעו דינר זהב זהוב, כלומר טבועה יש לי בידך, לא חשיב שוה דינר אף על פי שיוצא בהוצאה, אלא דינר דווקא תובע, מפני שאין אדם עשוי לשום שארי דברים בדינר זהב זהוב [לבוש] ועוד מדהוסיף לומר זהוב ש"מ דדווקא הדינר תובע, וכן אם תבעו מטבע של מדינה אחרת אינו תובע שוה, אלא דווקא מטבע זו תובע [ר"ן]. ואם הודה לו בפירות או בסחורה לא הוה ממין הטענה, ואפילו הודה לו במטבע של חצי דינר לא חשיב ממין הטענה, ואפילו בסתם דינר שאמרנו דהוה כאילו תבעו שוה, כתב הר"ן דה"מ במלוה דכיון דלהוצאה ניתנה דרך בני אדם לחשוב את דבר ההלוואה בשווי מטבע, אבל בפקדון דווקא קאמר דינר ולא שוה דינר, דכיון דפקדון לא ניתן להוצאה דרך לתבוע מה שהפקיד ממש.

וכן אם תבעו מאה דינרים ממטבע פלונית והשיב אין לך בידי אלא חמשים ממטבע אחרת לא חשיב ממין הטענה, ולא אמרינן כיון שהזכיר מטבע לא קפיד במה שאמר פלונית, אלא כיון שהזכיר פלונית מסתמא דווקא המטבע תבע, אא"כ יאמר לו נתתי לך דינר זהב ממטבע פלונית להחליפו במטבעות או מכרתי לך סחורה בעד מעות ממטבע פלונית, והוא אומר נתת לי לך חוץ ממטבע אחת וכה"ג, דזה חשיב ממין הטענה, דאף דהזכיר מטבע פלונית מ"מ מדקאמר להחליפו או הזכיר לו מכירת הסחורה ניכר דעיקר תביעתו היתה סכום המעות או שויה ולא מטבע פלונית דווקא, אבל בעניין אחר לא מחייב אפילו תבעו דינר זהב זהוב והודה לו במטבע של חצי דינר זהב זהוב לא חשיב ממין הטענה כנ"ל.

ואם תבעו מנורה גדולה והודה לו במנורה קטנה פטור דשני מינין הם, אבל תבעו מנורה בת עשר ליטרין והודה לו בשל חמשה ליטרין חייב שבועה דאורייתא, דיש לומר דבאותה מנורה שתובע הודה לו מקצתה וגררה והקילה ממשקלה, אבל גדולה וקטנה שני מינין הן, ואם תבעו מנורה של פרקים הרי זה חייב בכל עניין אפילו בגדולה וקטנה משום די"ל דנטל ממנו כמה פרקים ונעשית קטנה והרי הודה במה שתבעו. וכן אם תבעו יריעה של עשר מידות או אמות והודה לו בשל חמשה חייב, די"ל דחתך ממנה חמש אמות, אבל אם תבעו אזור גדול והודה לו בקטן פטור, דבאזור ניכרין הקצוות ולא שייך לומר דחתך

ממנו והיתה הודאתו בדבר אחר, ובאזור של פרקים חייב כמו במנורה. וזה הכלל, דאם אפשר לומר שהודה לו זה הדבר שתבעו אלא שחיסר ממנה הוה מודה מקצת ומשלם מה שהודה וישבע שבועה דאורייתא על השאר, ואם לאו אינו נשבע אלא היסת ולעניין תשלומין דינו כתבעו חטין והודה לו בשעורין שנתבאר:

ואמרו לקמן [מ"ג ע"א] אמר רבא לעולם אינו חייב עד שיטעננו בדבר שבמדה שבמשקל ושבמנין, ויודה לו בדבר שבמדה ושבמשקל ושבמנין.

אין מודה מקצת חייב עד שיטעננו בדבר שבמדה או במשקל או במנין ויודה לו ג"כ כזה, דכסף או כלים דכתיב בתורה הוה דבר שבמדה או משקל או מנין וגם בהודאה כתיב כי הוא זה דמשמע דבר מבורר וידוע [סמ"ע], כיצד, א"ל עשרה דינרין או כור תבואה או שני ליטרות משי יש לי בידך והלה משיבו אין לך בידי אלא דינר או לתך שהוא חצי כור או ליטרא משי חייב שבועה דאורייתא, אבל אם א"ל כים מלא מעות יש לי בידך והלה משיבו אין לך בידי אלא ג' דינרים, או להיפך, שתבעו מאה דינרים והוא משיבו לא ידעתי כמה צרור מעות מסרת לי ולא מניתיים ומה שהנחת אתה נוטל, פטור משבועה דאורייתא מפני שלא הודה בדבר שבמנין, ואף על גב שיש בהודאתו פרוטה.

וכן כשא"ל בית מלא פירות יש לי בידך והלה אומר אין לך בידי אלא עשרה כורים או להיפך שטענו עשרה כורין והלה משיבו איני יודע כמה הם כי לא מדרתים ומה שהנחת אתה נוטל פטור, אפילו תבעו בית זה מלא פירות, והבית הרי יש לה מידה, מ"מ כיון דבלשון בני אדם אף כשאינה מליאה ממש עד הקורות מקרי מלא אין תביעתו ידועה [סמ"ע] אבל אם תבעו בית זה עם פירות עד הזוי מסרתי לך והלה משיבו לא היה אלא עד החלון חייב, דהוה דבר שבמדה [הכל לקמן מ"ג ע"א].

דף מ' ע"ב

מנה לי בידך, אין לך בידי פטור. אמר רב נחמן ומשביעין אותו שבועת היסת.

וזה לשון הלבוש [חושן משפט סימן פ"ז] הכופר בכל ואין עד אחד מכחישו לא חייבתו התורה שבועה בין במלוה בין בפקדון, דהתורה לאו ברשיעא עסיקא אלא בבני אדם בינונים, וחזקה דסתם בני אדם אין מעיזין פניהם כולי האי לכפור הכל בפני התובע שיודע שמשקר, וכיון שזה הוא כופר הכל חזקה דקושטא קאמר ואפילו שבועה לא חייבתו התורה, אבל מודה מקצת חיישינן בכולי בעי דליכפריה אלא שלא היה יכול להעיז פניו כל כך בפני מי שיודע בשיקרו, ובכולי בעי דלודי ליה אלא דלית ליה מעות לשלם, וסבר אישתמוטי קמישתמיטנא עד דהוה לי זוזי והדר פרענא, לכך הטילה עליו תורה שבועה

אולי יודה ולא ישבע, דחמירא שבועה בין הבריות ולא משתבעי כל כך לשיקרא, דחשיד אדם אממונא ולא חשיד אשבועתא, לפיכך מודה מקצת חייבתו התורה שבועה וכופר הכל פוטרנו.

זהו דין תורה, ומכל מקום חז"ל חשו לרשיעי המצויים בכל דור ולא ינשי דלא מעלי, והסיתו הדיינים להשביע כל הנתבעים הכופרים בכל, והיא שקראוה שבועת היסת על שם הסתתם שהסיתו הדיינים להשביע הנתבע הכופר בכל. ולא מיבעיא במקום דאיכא דררא דממונא, כגון מנה לי בידך והלה אומר פרעתי הכל שחייבוהו שבועה, כיון דמכל מקום מודה שהיה לו עסק עמו בממון אלא שאומר פרעתי וחששו שמא לא פרעו, אלא אפילו במקום דליכא דררא דממונא, כגון שטענו מנה לי בידך והלה אומר לא היו דברים מעולם אפילו הכי חייבוהו שבועת היסת, ובלבד שיתבעהו טענת ודאי.

ואמרו בגמרא [מ"א ע"א] מאי איכא בין שבועה דאורייתא לשבועה דרבנן איכא ביניהו מיפך שבועה וכו'. ומנו שם כמה וכמה דברים, ונביא כאן מה שמבואר להלכה [ח"מ סימן פ"ז].

אלו דברים שיש בין שבועה דאורייתא לשל דבריהם דמי שנתחייב שבועה דאורייתא ולא רצה לישבע בית דין יורדין לנכסיו ונותנים לתובע מה שתבע, דכיון דהתורה חייבתו שבועה או ישבע או ישלם, אבל מי שנתחייב שבועה דרבנן ואינו רוצה לישבע והוא מהנשבעים ונפטרים כמו בשבועת היסת, אין בנו כח לירד לנכסיו, שלא תקנו חכמים שישלם אם לא ישבע, אלא מנדין אותו לי יום. לא בא ולא תבע נדויו מכין אותו מכת מרדות, ואין מכין אותו הרבה כמו מי שאינו רוצה לפרוע חובו ויש לו במה לפרוע, דהתם נתחייב וודאי אבל כאן לא ידעינן אם הוא חייב [סמ"ע] ורק מכין אותו מפני שעובר על דברי חז"ל ומתירין לו נדויו, ומותר לקרותו עבריין כל זמן שלא נשבע.

ועוד יש חילוק בין שבועה דאורייתא לשבועת היסת לעניין היפוך, דבשבועת התורה אם ירצה להפכה על שכנגדו ואומר לו השבע וטול אינו יכול לכופו, משום דהתובע יכול לומר לו התורה הטילה עליך שבועה או תשבע או תשלם, אבל בהיסת יכול להפכה, מפני שהנתבע אומר לו הרי מן התורה אני פטור לגמרי ורק חכמים הטילו עלי שבועה וליפטר, אני איני רוצה לישבע, השבע אתה וטול, ואם אין רצונך לישבע ישאר על דין תורה.

וזה שנתבאר דבשבועה דאורייתא אינו יכול להפך על התובע, אם הנתבע לא רצה לישבע ושילם להתובע יכול לתבוע אחר"כ להתובע שלקח ממנו מעות בחנם ולהטיל עליו היסת, ודווקא שכבר ששילם לו, אבל קודם התשלומין אין ביכולתו לתבוע אותו שישבע היסת.

ועוד יש חילוק בין השבועות, לעניין חשוד, דבשבועה דאורייתא אם היה הנתבע חשוד על שבועה שכנגדו נשבע ונטל, וזהו מתקנת חז"ל, אבל בשבועות דרבנן אם הנתבע הוא חשוד פטור, והטעם כיון דשבועה זו עצמה היא תקנתא דרבנן וזה שבחשוד נשבע השכנגדו ונטל הוי ג"כ תקנתא דרבנן ותקנתא לתקנתא לא עבדינן, אא"כ הנתבע רצונו בכך שישבע התובע ויטול הרשות בידו, ואם אין רצונו בכך מטיל התובע עליו חרם סתם ולא יותר.

עוד יש חילוקים בין שבועות הדיינים שהם שבועות של תורה ושבועות המשנה לבין שבועות היסת, דבשבועות הדיינים צריך לישבע בנקיטת חפץ, ושבועת היסת א"צ נקיטת חפץ, ודיין שהשביע היסת בנקיטת חפץ וע"י זה לא רצה זה לישבע ושילם הוה טועה בדבר משנה וחוזר ונטל ממנו מזה שנתן לו וישבע בלא נקיטת חפץ, ויש חולקין בזה וס"ל דאם פסק הדיין על היסת לישבע בנקיטת חפץ אין זה טעות בדבר משנה, דהרבה פוסקים ס"ל כן דגם היסת צריך נקיטת חפץ, ואף שמנהג העולם אינו כן עכ"ז אם הדיין פסק כן וע"ז שילם ולא רצה לישבע קם דינא [ש"ך].

דף מ"א ע"ב

אמר ליה רבא להכי קאמר ליה באפי ראובן ושמעון, כי היכי דלא נדחייה.

[סימן ע' בשו"ע] א"ל אל תפרעני אלא בפני פלוני ופלוני וא"ל פרעתיך בפני אחרים, אם באו אותם אחרים והעידו שפרע בפניהם פטור, ולא אמרינן שזה שייחד עדיו היתה כוונתו לפסול אחרים זולתם, רק דכוונתו היתה שלא ידחה אותו הלוח לאמר פרעתיך בפני פלוני ופלוני שמתו או הלכו למדינת הים, דבזה וודאי אינו נאמן אם אמר כן על אנשים אחרים, אבל אם אמר פרעתיך בפני אותם שייחדת והמה מתו או הלכו למדינת הים נאמן בשבועת היסת, דמה היה לו לעשות, והלא לפי דבריו קיים תנאו, ולא עוד אלא אפילו אמר פרעתיך ביני לבינך אחר שמתו אלו האנשים שייחדת או הלכו למדינת הים ג"כ נאמן, כיון שלא היתה לו אפשרות לקיים לו עתה תנאו [ט"ז]. ואם מודה שלא פרעו עדיין אלא שאומר לא אפרעך עד שיבואו פלוני ופלוני שייחדת ואפרעך בפניהם אין שומעין לו אלא פורעו בבית דין וכותבין לו שפרעו בפניהם דתו ליכא חששא להלוח:

ההוא דאמר ליה לחבריה כי פרעת לי פרעין לי באפי בי תרי דתנו הלכתא, אזל פרעיה בין דיליה לדיליה, איתניסו הנך זוזי וכו' א"ל כיון דקא מודית דודאי שקלתינהו מיניה פרעון מעליא הוי וכו'.

א"ל אל תפרעני אלא בפני עדים או שא"ל בפני פלוני ופלוני ופרעו בינו לבינו והמלוה מודה בזה רק שהמעות

החובות הגיע זמנם ליפרע, אבל אם אחד הגיע זמנו ואחד לא הגיע זמנו, אפילו פרע לו סתם אינו יכול לחשוב רק על החוב שהגיע זמנו.

המוציא שטר מקויים על חבירו או שיכול לקיימו וא"ל הלואה פרעתך וא"ל המלוה אמת שפרעתני אבל יש לי עליך מלוה אחרת בעל פה וקבלתי הפרעון על אותו החוב, אם הלואה מודה בזה החוב נתבאר דהדין עם המלוה, אבל אם אין הלואה מודה לו על החוב, אם פרע לו בפני עדים אין המלוה נאמן לומר שחוב אחר מגיע לו, ואם לא פרע לו בפני עדים נאמן והשטר בחזקתו, מיגו דאי בעי אמר לא פרעת לי.

וזה שאמרנו דכשפרעו בפני עדים בטל השטר, אין חילוק בין שהעדים אומרים שקבל המעות על השטר בין שאומרים שפרעו סתם, דכיון דפרעו בפני עדים שוב אין לו מיגו דלא נפרעת, ודווקא כשהעדים אומרים שנתנו לו בתורת פרעון חוב, אבל אם ראוהו נותן לו מעות ולא ידעו אם בפרעון חוב אם בפקדון או במתנה, אם המלוה אומר לא היו דברים מעולם הוחזק כפרן והשטר בטל ונשבע הלואה היסט על התביעה האחרת, ואף על גב דלממון זה הוחזק כפרן מ"מ לא הוחזק כפרן על ממון אחר ולכן צריך הלואה לישבע [ש"ך], ואם המלוה אומר שהיה פרעון של חוב אחר נאמן ונשבע ונוטל מה שבשטר, שהרי לא נתן לו המעות לפני העדים בתורת פרעון, ולכן מתוך שיכול לומר מתנה נתת לי נאמן ג"כ לומר שפרעון אחר הוא. ויש חולקים בכל זה וס"ל דאפילו ראו העדים שנתן לו מעות סתם אינו נאמן לומר חוב אחר, היה דמיגו דמתנה טענה גרועה היא, דאין אדם רגיל ליתן מתנות, ובפרט מי שהוא בע"ח נוח לו יותר לפרוע החוב מליתן מתנה, וכיון שאין זה מיגו טוב אינו נאמן.

נהי דהימניה טפי מנפשיה, טפי מסהדי מי הימניה וכו' כבי תרי הימניה, כבי תלתא לא הימניה וכו' א"ל אבל לענין עדות מאה כתרי ותרי כמאה.

[חושן משפט סימן ע"א] אין נאמנות מועיל רק נגד הבעל דבר כשמכחישו, אבל אם הביא בעל דינו עדים המכחישים אינו נאמן, דכשלא כתב בפירוש שנותן לו נאמנות בעדים אין הכוונה רק שמאמינו נגדו ולא נגד עדים. ואם עד אחד מכחישו י"א דנאמן וא"צ שבועה להכחיש העד [סמ"ע] דלא עדיף העד מבע"ד עצמו וי"א דאינו נאמן נגד העד וצריך שבועה להכחישו [ש"ך]. ואם התנה עמו שיהא נאמן כשני עדים, אז אף על פי שבאו עדים להכחישו ואומרים שהלואה פרעו אינם נאמנים וגובה ממנו בלא שבועה אפילו כשהוא אומר לא היו דברים מעולם [א"ת דלא כש"ך] ואפילו באו מאה עדים להכחישו, דתרי כמאה, וממילא כשהאמינו כשנים האמינו גם כמאה. ואם אמר לו הרי אתה נאמן עלי כשלשה עדים אם ארבעה מכחישים אותו אינו נאמן נגדם, דאם היה כוונתו לנאמנות בלתי

נאבדו באונס מיד המלוה וטוען המלוה שבלבו היה בעת שקבל ממנו המעות שלא יהיו עתה בתורת פרעון אלא בתורת פקדון כיון שלא היה לפי תנאו, אין בדבריו כלום, מאחר שמודה שקבל ממנו ואנן סהדי דהלואה מסרם לו בפרעון, והדברים שאומר שחשב בלבו אף אם האמת כן הוויין דברים שבלב ואינם דברים, ולכן אף אם יש לו מיגו דאי בעי אמר לא קבלתי כלל מ"מ אין שייך מיגו בזה דהוי כמיגו במקום עדים, ועוד דמיגו לא שייך אלא כדי שנאמין לו על טענתו, והכא אנחנו מאמינים לו אלא שאין בטענתו ממש. ולכן אם אומר שמפורש אמר להלואה שמקבלם בתורת פקדון והלואה נתרצה לזה כגון שאמר יהיה כדברך, או אפילו שתק, נאמן במיגו ונשבע ומקבל מעותיו, אבל אם הלואה לא נתרצה לזה והמלוה אמר לפקדון אני נוטל והלואה אמר לפרעון אני נותן הדין עם הלואה.

כל האומר לא לויתי, כאומר לא פרעתי דמי.

[חושן משפט סימן ע"ט] הטוען את חבירו בבית דין מנה הלוייתך והלה אומר בפני בית דין לא היו דברים מעולם ובאו שני עדים והעידו שלוחה ממנו מנה ופרעו, והמלוה אומר לא נתרעתי, הרי זה חייב לשלם, והטעם מפני שכל האומר לא לויתי כאומר לא פרעתי דמי, דאם לא לוח למה יפרע, ובזה פשיטא דנאמן על עצמו יותר ממאה עדים, וא"כ עדותם שפרעו מכחישם הוא בעצמו, ומה שאומר לא לויתי הוכחש מהעדים והוחזק כפרן וא"צ המלוה אפילו שבועה, ואפילו אם בא אח"כ לבית דין ואמר פרעתי אינו נאמן, דכבר הוחזק כפרן. וכל זה דווקא כשכפר לו בבית דין אבל כשכפר לו חוץ לבית דין לא מקרי כפירה כלל ולא הוחזק כפרן ויכול לטעון אח"כ כל מה שירצה, אבל כשכפר בבית דין, אפילו אם העדים שהכחישוהו לא הכחישוהו בפניו בבית דין זה שכפר בפניהם אלא בבית דין אחר הוחזק כפרן [סמ"ע].

דף מ"ב ע"א

אמר ליה הנהו סיטראי נינהו; אמר רב נחמן איתרע שטרא.

[חושן משפט סימן נ"ח] מי שנושה בחבירו שני חובות ופרע לו הלואה סתם, הרשות ביד המלוה לומר על חוב פלוני לקחתים, ולא עוד, אלא אפילו א"ל הלואה בשעת פרעון הילך מעות אלו בשביל חוב פלוני והוא קיבל ושתק יכול אח"כ לומר שבשביל החוב האחר קיבלם, ואפילו החוב האחר הוא תביעה בעל פה וכיוצא בזה והלואה נתן לו מפורש על החוב שיש לו שטר וכו' מ"מ יכול לחושבו על החוב האחר דעבד לוח לאיש מלוה, ואדרבא יפה עשה בזה שקיבלם בעד החוב שאינו בטוח בו כל כך והחוב הבטוח יגבה אח"כ. אבל אם המלוה א"ל בפירוש בשעת הקבלה שמקבלם על חוב פלוני אינו יכול לחזור בו. בד"א שהמלוה יכול לחשוב על איזה חוב שירצה כששני

גבול היה אומר כשני עדים, דזהו שיעור עדים מן התורה, ולפי שירד למניין יותר אמרינן שהאמינו רק נגד שלשה עדים ולא נגד ארבעה עדים. וכשנתן הלוח להמלוה נאמנות כשני עדים אין לו שום תקנה אלא או שישלם לו בבית דין או שיקבל שובר מהמלוה בחתימת ידו שקבל ממנו החוב שלוח ממנו ביום פלוני וסכום פלוני.

דף מ"ג ע"א

הכא בענבים עומדות להבצר קמיפלגי, דרבי מאיר סבר כבצורות דמיין, ורבנן סברי לא כבצורות דמיין.

[חושן משפט סימן צ"ה] אין נשבעין על קרקעות מן התורה, ואין חילוק בין קרקע א"י לחוץ לארץ ולא שנא שבועה דמודה מקצת ולא שנא בשבועה דעד אחד או שבועת השומרים, ולא לבד שאין נשבעין על שמירתן אלא אינם בכלל דין שמירה כלל, דמכל דיני הפרשה נתמעטו ואין חייבים עליהם רק אם הזיקו בידים כדין מזיק, אבל בשמירה אין חייבים עליהם אפילו אם פשעו בשמירתן, דפושע אינו כמזיק בידים, ובין שומר חנם ובין שומר שכר ובין שואל ושוכר פטורים מכל דין שמירתן.

ודווקא שבועה דאורייתא אין נשבעין עליהן, אבל שבועת היסת או שבועת המשנה נשבעין עליהן, דשבועה דאורייתא היא גזירת הכתוב, אבל שבועות של דבריהם שתקנו חכמים מפני תקון העולם אין סברא לחלק בין כל אלו ובין מטלטלין, וע"י גילגול נשבעין עליהן מן התורה.

כל המחובר לקרקע הרי הוא כקרקע ואפילו תלוש ולבסוף חיברו כמו בתים וכתלים וגדרים וצינורות שקבען בקרקע ותנורים וכו' ג. וי"א דתלוש ולבסוף חיברו לא הוה כקרקע. ואמנם אפילו לדיעה זו בתים ובניינים הם כקרקע [ש"ד] דהרי לעניין קניינים ושיעבודים הויין כקרקע, וכמו כן לעניין שבועה, ולכן אם שאל או שכר בית או שהיה שומר בבית בין שומר חנם בין שומר שכר ונשרף הבית אפילו בפשיעתו שלא שמר האש כראוי כיון שלא שרפה בידים פטור.

דבר שצומח מן הארץ כמו תבואה וזרעים וירקות ואילנות דינם כקרקע, ואם הגיע זמנם לקצור או פירות האילנות לבצרם שאינם צריכים עוד לקרקע או להאילנות י"א דדינם כמטלטלין לכל דבר דכל העומד לקצור

כקצור דמי דמי, ודעת הרמב"ם הוא דלעניין שומרים דינן כקרקע כיון דנתנם לשמור כשהם מחוברים ולא נתן להם על דעת שיתלשו אותם מן הקרקע הויין כמחובר [ש"ד], ולכן אם נתן לו גפנים או תבואה לשמור ופשע בהם, אף שא"צ עוד לקרקע פטור משמירתן ומשבועה, וכן אם תבעו עשרה גפנים טעונות מסרתי לך לשמור והלה אומר שלא היו אלא חמש והרי הוא מודה במקצת, מ"מ פטור משבועה דאורייתא דמודה מקצת להרמב"ם, אבל אם תבעו עשרה גפנים טעונות מכרתי לך או הלויית לך והלה אומר שלא היו אלא חמשה דינן כמטלטלין כיון שמכרן או הלואם לו על דעת לתולשם אין דינם כקרקע להרמב"ם. ודעת התוספות והרא"ש וראב"ד דלכל הדברים דינם כקרקע, אפילו אינם צריכים לקרקע כלל ועומדים להתלש, מ"מ הרי אינם דומין למטלטלין שעדיין מחוברים הם, ולכן בכל דיני התורה לעניין שבועות וקניינים ואונאה וכו' ג. וכ"ש לעניין שומרים דינם כקרקע.

דף מ"ג ע"ב

אמר שמואל האי מאן דאזיפיה אלפא זוזי לחבריה ומשכן ליה קתא דמגלא, אבד קתא דמגלא אבד אלפא זוזי וכו'.

[חושן משפט סימן ע"ב] המלוה את חברו על המשכון, בין שהלוהו מעות בין שהלוהו פירות בין שלקח ממנו המשכון בשעת הלואה בין שמשכנו לאחר ההלואה ע"פ בית דין, חייב המלוה לשמור את המשכון דכיון דבידו הוא עליו לשומרו דמי ישמרנו אם לא הוא, ודינו כשומר שכר שאם יגנב או יאבד יתחייב לשלם ובאונס כשיאבד פטור כדין שומר שכר. לפיכך אם אבד המשכון או נגנב וכ"ש כשנאבד בפשיעתו חייב המלוה, ואם היה שוה המשכון כדי החוב אין לאחד על חברו כלום, ואם החוב יתר על המשכון משלם הלוח היתרון, ואין חילוק בין אם פירש בעת שקבל המשכון שאינו מקבלו אלא כדי שווי בין שקבלו סתם ולא אמרינן כיון שקבלו סתם קבלו על כל החוב, אבל אם פירש שמקבלו על כל החוב אזי אף אם המשכון הרבה פחות מהחוב כשאבד המשכון אבד כל חובו, ואם קבל שני חפצים ופירש שמקבלם בעד כל החוב, אם נאבד אחד מהם אבד חצי חובו כששניהם שוים.